

HİCRÎ TAKVİM MÜSLÜMANLARIN TARİHİ GERÇEKLİĞİ VE GELECEK TASAVVURUDUR

DR. PERİHAN DEMİR

İÇİNDEKİLER

1.BÖLÜM: HİCRÎ TAKVİM

- *Takvim Nedir?*
- *İslamiyet'ten Önce Araplarda Takvim*
- *Müslümanların İşine Müslüman Takvimi*
- *Hicrî Takvim Dinî Takvimdir*

2. BÖLÜM- BAŞLANGIÇ MERİDYENİ VE MÜSLÜMAN SAATI

- *Başlangıç Meridyeni*
- *Müslüman Saati*

3. BÖLÜM- TARİHİ GERÇEKLİĞİMİZ VE GELECEK TASAVVURUMUZ

- *Tarihi Gerçekliğimiz*
- *Gelecek Tasavvurumuz*
- *İnsan nedir?*
- *Tasavvur/ Düşüncenin Oluşumu*
- *İslam Düşüncesini Yorumlamada Bütünlük ve Süreklilik Sorunu*

4. BÖLÜM- HİCRET

- *Kuran'da Hicret*
- *Asrı Saadet'te Hicret*

5. BÖLÜM- HİCRÎ TAKVİM MÜSLÜMANLARIN TARİHİ GERÇEKLİĞİ VE GELECEK TASAVVURUDUR

- *Düşüncede Bütünlük ve Süreklilik*
- *Tarihin Nesnesi Değil, Tarihin Öznesi Olmak*
- *Miladî Takvim Değil, Hristiyan Takvimi*
- *Efsane ve Mitlere Karşı; Yaşanmış Gerçeklik*
- *Tarihin Merkezinde Yer Almak*
- *Dünyanın/ Haritanın Merkezinde Yer Almak*
- *Kelime ve Kavramlar*
- *İman Amel Bütünlüğü*
- *Temsil ve Teklif Sahibi Olmak*

1. BÖLÜM- HİCRÎ TAKVİM

Takvim Nedir?

Takvim kelimesi sözlükte doğrultmak, düzeltmek, değerini belirlemek, doğrultmak, kıvamına koymak, ta'dil etmek anlamlarına gelmektedir. Terim olarak kullanıldığında ise bir olayın belli bir başlangıca göre akıp giden zaman içerisindeki yerini, boyutlarını verme” ve “bunu veren belge” anlamlarına gelmektedir. Bu boyutlar ise yıl, ay ve gündür.¹² Kuran’da da Tin Suresinde insanın yaratılışının en güzel biçimde olduğunu ifade ederken de takvim kelimesi kullanılmıştır.³

Bu anlamlar doğrultusunda düşünüldüğünde takvim sadece ay ve gün gösteren bir kâğıt parçası değil, hayatımızı tanzim eden, anlamlandıran, eşyanın ve zamanın değerini belirleyen önemli bir araçtır.

Takvimler dört grupta incelenir;⁴

A) *Güneş Takvimleri*

Şemsî takvimler olarak da adlandırılır. Dünya’nın Güneş etrafındaki bir tam turunu bir tam yıl olarak kabul eden takvim çeşididir. Bir yıl dört mevsimden oluşur ve yıl kavramı mevsimlerin süreleriyle ilişkilidir. İlk kez milattan önce 432 yılında Atina’da belgeye dayalı ilk güneş ölçümü yapılmıştır. Daha sonra m.ö 280’de ikinci bir yaz gün dönümü ölçüsü yapılmış iki ölçüm arasındaki süre esas alınarak bir güneş takvimi yapılmıştır. M.ö 238’de 7 Mart günü tarihin bu ilk güneş takvimine Kanopus (Tanis) takvimi denilmiş ve bir tam yıl 365 ¼ gün olarak belirlenmiştir. Daha sonra üçüncü bir ölçümle bu kez sonbahar ve ilkbahar gün dönümü ölçümü yapılmıştır. Böylece mevsimlerin süreleri belirlenmiştir.

Roma İmparatoru Jul Sezar, İskenderiyeli bir gökbilimciyi Roma takvimini düzeltmekle görevlendirmiş, o da daha önceki Kanopus takvimini örnek alarak ikinci güneş takvimi olan Jülyen takvimini ortaya koymuştur. Jul Sezar takvimin başlangıcı olarak 1 Ocak tarihini belirlemiş ve şubat ayından bir gün alarak temmuz ayına eklemiş bu aya da kendi ismini vermiştir (İng. July). Ardından İmparator Augustus da yine şubattan bir gün alıp yeni takvime ekleyerek bu aya kendi adını vermiş (İng. August) ve sonuç olarak şubat ayı 28 gün, temmuz ve ağustos

¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/takvim> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

² <https://www.luggat.com/takv%C4%B1m/1/1> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

³ (et-Tîn 95/4)

⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/takvim> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

ayları ise 31 gün olarak kabul edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde İskender takvimi, Kıptî takvimi, Yezdicerd takvimi, Osmanlı malî-rûmî takvimi gibi başka güneş takvimleri de ortaya çıkmıştır. Günümüzde dünyada en yaygın olarak kullanılan takvim Jülyen takvimin revize edilmiş hali olan Milâdî (Gregoryen) takvimdir. Papa XIII. Gregorius tarafından 1582’de tertip ettirilmiştir.

B) *Ay Takvimleri (Kamerî Takvimler)*

Ayın dünya etrafındaki dönüşü sırasında görülen büyüyüp küçülme evrelerine dayanmaktadır. Ayın gözlenip görülmesiyle, dünya ve güneşe göre hareketlerinin konumunun incelenmesiyle belirlenir. Bir ay 29,530 588 gün, on iki aylı bir yıl 354,367 056 gün, bunların gerçek değerleri de yirmi dokuz yahut otuz gün ve 354 veya 355 gündür. Hangi ayın 29 veya 30, hangi yılın 354 veya 355 gün olacağı önceden belirlenememiş ve bir kurala bağlanamamıştır.

İslam âleminin dini takvimi olan hicrî takvim de kamerî bir takvimdir. Hz. Peygamber’in hicreti başlangıç yılı olarak kabul edilir ve Muharrem ayının ilk günü yılbaşısıdır. Ayın Dünya etrafında 12 defa dolaşma süresi 1 yıl olarak kabul edilir ve 354, 367 056 gün (354 gün 8 saat 48 dakika 33 saniye 36 sâlise 18 erbaa 14 hamse 24 sitte) tutar. Buna göre bir ay yılı bir güneş yılından 10,875 144 gün eksik gelmekte ve bu eksikliğin toplamı yaklaşık 33,5 hicrî, 32,5 milâdî yılda bir yıla ulaşmaktadır. Hicrî 132-153 yıllarında Halife Mansûr ile başlayan ve bazı fıkıh âlimlerinin de savunduğu rü’yetin hesapla belirlenmesi konusu gündeme gelmiş, daha sonra bu görevi muvakkithâneler ve rasathâneler üstlenmiştir. Bu kurallar zamanla diğer aylara da uygulanmıştır.

C) *Ay ve Güneş Takvimleri*

Ay takvimleri ayın gökyüzünde kolay izlenmesi sebebiyle ilk tercih edilen takvim olmasına karşın mevsimlere uymamasından dolayı 13. bir ay ekleme yoluna gidilmiştir. Sonuç olarak takvim ay takvimi olmaktan çıkıp ay-güneş takvimi adını almıştır. Örnek olarak Mezopotamya Takvimi, Musevî Takvimi, Nesîli Takvim, Eski Çin Takvimi, On İki Hayvanlı Türk Takvimi, Hıta ve Uygur Takvimi verilebilir.

D) Yıldız ve Gezegen Takvimleri

Ay ve gün hesaplanırken yıldız ve gezegenlerin hareketlerinden yararlanılmasıdır. Örneğin Herodot Mısırlıların ayı hesaplarken yıldızlara bakarak hesapladıklarını düşünür.

Takvim esas olarak bir ihtiyacın ürünüdür. Örneğin ilk zamanlarda tarım toplumu olan Mısır'da Nil Nehri'nin taşma dönemleri, hasat ve ekim zamanları gibi birçok olayın ne zaman olacağını belirlemek için takvime ihtiyaç duyulmuştur. Kralların tahta çıktığı zamanlar, önemli günler, kralların ölüm zamanları da yine kaydedilmesi gereken önemli günlerdendir. Dini vecibelerin yerine getirilmesi için yine takvime ihtiyaç duyulmuştur.

İslamiyet'ten Önce Araplarda Takvim⁵

Arap kabileleri pek çok şemsî ve kamerî takvim kullanmışlardır. Hz. Peygamberin doğduğu dönemde ise kamerî takvim yaygın olarak kullanılmaktaydı. Bu kamerî takvimlerde başlangıç tarihi olarak ise Kâbe'nin inşa edildiği yıl, Marib setinin yıkıldığı yıl, Habeşlilerin Kâbe'yi tahrip etmek için başarısız girişimi (Fil Yılı) gibi önemli günleri kullanıyorlardı. Fil yılı İslam'dan önce son tarih başlangıç yılı olarak kullanılmıştır. Habeş ordusunun başında bir filin bulunmasından dolayı bu isim verilmiştir. Hz. Peygamber döneminde de yine kamerî takvim kullanılmış ve hicretten sonra her yıla bazı önemli olaylar esas alınarak dini bir olayı hatırlatan çeşitli isimler verilmiştir. Örneğin hicretin ilk yılına baskı ve zulümden kurtuluşa sebep olduğu için "Kurtuluş Yılı" hicretin ikinci yılına ise Kuran'da müşriklere karşı savunma emrinin verilmesi nedeniyle "Savaş Yılı" denilmiştir. Hz. Peygamber döneminde yeni bir takvim geliştirilmemiştir.

Müslümanların İşine Müslüman Takvimi⁶

Hız. Peygamberin vefatından sonra ilk halife Hz Ebubekir Arap yarımadasının çeşitli bölgelerine bir dizi askeri sefer başlattı. Hz. Ömer döneminde de devam eden bu seferler İslam topraklarının hızla genişlemesini sağladı. Bu genişleme ve büyüme ülkenin yönetilmesini zorlaştırmış, idari birtakım problemler ortaya çıkmıştır. Hicrî 17. yılda Hz. Ömer "Divan Teşkilatını" kullanmaya başlamış ve bu dönemlerde resmi bir takvim ihtiyacı da hâsıl olmuştur. İstisare

⁵ El-Hüseyni, Şeyh Muhammed el-Casnazani, Hüseyin, Cemal N., El-Dargazelli, Şetha, En-ni'aymi, Harnin M., Fatoohi, Louay J., Şulul, Kasım. "Hz. Peygamber Devri Kronolojisinin Miladi Karşılığı İle İlgili Bir Araştırma (Örnek Bir İnceleme)". Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6 / 6 (Mart 2001): 143-172.

⁶ <https://www.siyerinebi.com/tr/muhammed-emin-yildirim/bir-ihya-ve-insa-hareketi-olarak-hicret> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

heyeti toplanarak o günkü Arapların kullandığı Sasani ve Romalıların takvimlerinden birisi teklif edilmiş, Hz. Ömer ise bu teklife “Vallahi Müslümanların işine gayrimüslimlerin takvimini bulaştırmam.” demiştir. Böylece Müslüman topluluklara ait yeni bir takvim ihtiyacı gündeme gelmiştir. Takvime verilecek başlangıç tarihi konuşulmuş Hz. Peygamber’in doğum günü, ilk vahiy günü gibi önemli olaylar teklif edilmiştir. Hz. Ali’nin “İslam, hicret ile devlet oldu. O zaman bizim takvimimizin başlangıcı hicret olmalıdır.” Sözü üzerine hicret başlangıç tarihi olarak kararlaştırılmış ve 17 yıl geriye sayılarak “Hicrî Takvim” oluşturulmuştur.

Hz. Peygamber’in hicreti başlangıç yılı ve Muharrem ayının ilk günü yılbaşı olarak kabul edilen Hicrî-Kamerî takvimin süresi ayın dünya çevresinde on iki defa dolaşma süresidir. Hicrî takvimde ayların isimleri “Muharrem, Safer, Rebûlevvel, Rebûlâhir, Cemâziyelevvel, Cemâziyelâhir, Receb, Şâban, Ramazan, Şevval, Zilkade, Zilhicce”dir.

Hicrî Takvim Dinî Takvimdir

Hicrî takvim, İslâm âleminin dinî takvimidir ve Kur’ân-ı Kerîm’in Tevbe sûresinin 36-37. âyetleriyle⁷ Hz. Peygamber’in hadislerine dayandırılmıştır. Âyetlerde Allah’ın katında ayların sayısının on iki olduğu ve haram ayların yerlerini değiştirmenin (nesî) küfürde aşırılık sayıldığı ifade edilmektedir. Hadislerde ise bir ayın yirmi dokuz ya da otuz gün olduğu, Ramazan hilâli görüldüğünde oruç tutmaya başlanacağı, bir sonraki hilâl görüldüğünde de bayram yapılacağı, hava kapalı olur da hilâl görülemezse ayın otuz güne tamamlanacağı belirtilerek ramazan orucunun başlangıç ve bitiş günleri kurala bağlanmaktadır.⁸

Ayrıca “Vedâ Hutbesi’nde” iki yerde hicrî takvimden bahsedilmektedir⁹;

“Ey İnsanlar! Zaman, Allah’ın gökleri ve yeri yarattığı gündeki düzenli sistemine girerek seyrediyor. Ayların sayısı, on ikidir. Dört tanesi, savaşın haram olduğu aylardır. Bunlardan üçü birbiri peşinden gelir. Biri tektir. Bunlar Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Cumade'l-ahire ile Şaban arasındaki Mudar kabilesinin adını koyduğu ay Recep'tir.”

“Allah’ın, gökleri ve yeri yarattığı gün, “Levh-i Mahfuz”da tespit ettiği kayıtlarda, Allah katında, ayların sayısı on ikidir. On iki aydan dördü savaşın haram olduğu aylardır. İşte bu

⁷ Doğrusu Allah’a göre ayların sayısı, Allah’ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısına uygun olarak on ikidir; bunlardan dördü haram aylardır. İşte doğru olan hesap budur. O aylarda kendinize zulmetmeyin, müşrikler sizinle topyekün savaştıkları gibi siz de onlarla topyekün savaşın. Bilin ki Allah buyruklarına karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir.(Tevbe 36)

Aylara ek yapmak, inkârcılığı artırmaktan başka bir şey değildir, inkârcıların daha da sapmasına yol açmaktadır. Onlar (ayların sayısını) Allah’ın yasakladığı aylara uyarlamak üzere, bu eklemeyi bir yıl helâl bir yıl haram sayıyorlar ki, böylece Allah’ın haram kıldıklarını meşrû hale getirsinler. Bu yaptıkları kötü işler kendilerine güzel görünüyor. Allah inkârcılar topluluğunu doğru yola iletmez.(Tevbe 37)

⁸ Buhârî, “Şavm”, 11; Müslim, “Şıyâm”, 7-8, 17-20

⁹ <https://www.raporlar.org/temel-metinler/vedahutbesi/> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

haram aylarla ilgili hüküm, insanlığı, insani değerleri ve düzeni ayakta tutan dinin, medeniyetin, zamanla değişmeyen tabii hukuk kurallarını içeren şeriatın hükmüdür. Bu aylarla ilgili Allah'ın koyduğu yasakları çiğneyerek kendinize, birbirinize zulmetmeyin.”

Buna göre Allah'ın yeri ve göğü yarattığı düzene uygun olan takvim kamerî takvimdir. Çevremize baktığımızda bütün nebatat, toprağa dolayısıyla mevsime uygun olarak canlılığını sürdürmektedir. İlkbaharda yeşeren bitkiler, sonbaharda yapraklarını dökmekte, yazın hasat vermektedir. Hayvanlar da yine bitkiler gibi mevsimlerle uyum içerisinde hayatlarını sürdürmekte, kışın uyumakta, zamanı gelince üremekte ve göç etmektedir. Fakat insan bütün canlılardan farklı olarak iradeye sahiptir ve kendi kararlarını kendisi verecek kabiliyetle donatılmıştır. İnsan kendi yaşayışını mevsimlerin dönüşümüne bağlamaz, Allah'ın emrettiği şekilde hayatını sürdürür. O, “İşittik ve itaat ettik.”¹⁰ diyerek sünnetullah'a uygun bir ömür sürmeye gayret eder ve yüklendiği teklifin mükellefiyetini yerine getirmeye çabalar. İnsan için en uygun olan takvim fitrata uygun olan hicrî takvimdir. Hicrî takvim insana kendi gününün önemini kendi belirleyebilme ve belirsizliklere karşı Allah'a teslim olabilme imkânı sunar. Ayların sabit günleri olmaması, namaz vakitlerinin ve günlük kullanılan saatlerin her gün değişmesi, hilâlin bazen görülememesi, şehirlerarası tek tip saatin olmaması, mevsimlerin aylar arasında dolaşması Allah'ın iradesine boyun eğebilmeyi ve acizliğimizi fark edebilmemizi sağlar.

Modernizmin getirdiği bu çağda insanların belirsizliklere karşı tahammülü kalmamış, inşallah kelimesi lügatlerden çıkmış, seküler yaşam tarzı insanı bir ilah olma yoluna sokarken kendi vaktini de kendi tayin edebilme özgürlüğünü(!) tanımıştır. Her gününü, her saatini hatta her dakikasını planlayan, her sabah alarm ile uyanan ve ömrü bir şeye yetişebilmek uğruna tükenen insanın bu hız çağında beş dakikalık bir gecikmeye tahammülü yokken; ayın yirmi dokuz veya otuz mu çekeceği, yılın 354 veya 355 gün mü olacağı, bu yıl orucun hangi mevsime denk geleceği belirsizliklerine tahammül etme gücü kalmamıştır.

Hâlbuki belirsizlik insanı rahatsız etmemelidir. Bazı şeylerin olgunlaşması için belirsizliğe bir süre tahammül edilmesi gerekebilir. Belirsizlik zamanla kişinin iradesini de güçlendirir. İnsan belirsizliğe karşı Allah'a kulluk bilincinde olmalı ve tevekkül ederek bu korkuya kapılmamalıdır. Belirsizlik aynı zamanda insanın tüm varsayımları düşünebilme ve olaylara eleştirel ve bütüncül bakabilme kabiliyetini kazandırır. Belirsizliğin olmadığı yerde faşizm ve fanatizm vardır.

¹⁰ Bakara Suresi 285. Ayet

2. BÖLÜM- BAŞLANGIÇ MERİDYENİ VE MÜSLÜMAN SAATİ

Başlangıç Meridyeni¹¹

Başlangıç meridyeni ülkelerin coğrafi konumlarını belirleyebilmesi için 0 olarak kabul edilen ve yerel saat sisteminin oluşmasını sağlayan meridyendir. Tarih boyunca başlangıç meridyeni ülkelere göre değişiklik göstermiştir. Eski çağlarda Kanarya Adaları başlangıç meridyeni iken 6.yy da Bağdat, İskenderiye ve Yeşil Burun Adaları başlangıç meridyeni olarak kabul edilmiştir. Bizans zamanında ise “Milyon Taşı” dünyaya merkezlik etmiştir. Milyon taşı İstanbul’da Sultan Ahmet Meydanı’nın kuzeybatı köşesinde, Ayasofya Camii karşısında, Yerebatan Sarnıcı yakınında bulunmaktadır. Bu taş uzun yıllar Antik Roma yollarının başlangıç noktası olmuş, dünyadaki diğer şehirlerin konumu bu taşta göre belirlenmiştir. Taşın 4.yy’da İmparator I. Konstantin tarafından yerleştirildiği sanılmaktadır. Osmanlıda da bu taş dünyanın merkezi olmaya devam etmiştir. Osmanlı’nın hâkim olduğu toprakları gösteren haritalarda Ayasofya Camii’nin kubbesinden ve bu taştan geçen “Arz-ı Halife” veya “Arz-ı İstanbul” denilen meridyen, başlangıç noktası olmuştur. Tüm Müslümanlar saatlerini bu meridyene göre ayarlamışlardır. Takvim, Saat ve Ölçülerde Değişiklik Kanunu’na (1932) kadar bu böyle devam etmiştir. Bu kanun sonrasında ülkemiz de Greenwich’i başlangıç meridyeni olarak kabul etmiştir. Şuan kullandığımız başlangıç meridyeni Greenwich 1884’te “Uluslararası Meridyen Konferansı” için Washington’da yapılan bir toplantıda oylamayla seçilmiştir.

Milyon taşı halen İstanbul’da durmakta ve dünyanın merkezi olduğuna şahitlik etmektedir. Dünyadaki saatleri, coğrafyaları kavramları değiştirme gücüne sahip olan ve bizim yanından geçip gittiğimiz bu taşı yeniden hatırlamamız ve düşünmemiz gerekmektedir.

Müslüman Saati

Müslüman Saati kamerî güne göre ayarlıdır. Gece yarısı başlayıp sonraki gece yarısı son bulan 24 saatlik batı gününün aksine, kamerî günde gün batımıyla ve akşam ezanının duyulmasıyla önceki gün biter. Müslüman saatini günde beş vakit olarak okunan ezan belirler. Müslümanlar akşam ezanı okunduğunda saatlerini 12’ye ayarlar. Takvimden bir yaprak koparırlar. Artık gün değişmiştir. Bunun için muvakkithaneler kurulmuş, muvakkitler görevlendirilmiştir. Bu muvakkitlerin sonucusu olan Mensur Zlatar Saraybosna’da 5 asırlık saat kulesindeki ay takvimine göre çalışan meşhur saatin yoldaşlığını yapmaya devam ediyor.¹² Müslüman, saati

¹¹ Tarihte Başlangıç Meridyenleri ve Osmanlı’nın Başlangıç Meridyeni Ayasofya (Yakup Emre)

¹² <https://sarajevotimes.com/national-geographic-for-50-years-mensur-zlatar-has-told-sarajevos-muslims-when-its-time-to-pray/> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

ezana göre ayarlandığından kulluk bilinci merkeze alınmıştır. Müslümanlar namazlarını kılarlar ve namaz aralarında günlük işlerini hallederler. Batının gün kavramıyla oluşan modern hayatta ise Müslümanlar günlük işlerininin koşuşturmacası arasında namaza yer ayırmaya çalışırlar. Batının gün kavramı üretim ve tüketim merkezlidir. İnsan kendini önemsemeden daha fazla üretmek ve tüketmek için kendini koşuşturmacanın içinde bulur. Gece geç saatlere kadar çalışır, sabah güneşin ne zaman doğduğunu bilemez. Mesaisi başlayana kadar uyur. Fakat batı insanın uykusuna da göz dikmiştir. Modern insanın dinlenmeye uyumaya vakti yoktur. Fakat insanın biyolojisine bakıldığında bütün sirkadyen ritmi düzenleyen melatonin hormonunun salgılanması gereken zamanda karanlık ve uyku hali gerekliken¹³, uyanık kalan bünye pek çok hastalığa ve depresyona açık hale gelir. Yine sabah 8.00'de maksimum seviyede kortizol¹⁴ yani stres hormonu salgılanan saatte de uyuyan insan, geç saatte uyanıldığı zaman yorgun ve bitkin kalkacak ve hayatını fitrattan uzak sağlıksız bir şekilde yaşayacaktır. Gece geç saatlere kadar telefon, bilgisayar, televizyondan yayılan ışıklara maruz kalan kişinin uyku kalitesi düşecek, uykuda düşmesi gereken tansiyon yeterince düşmeyecek ve kişi kalp damar hastalıklarına açık hale gelecektir.¹⁵

3. BÖLÜM- TARİHİ GERÇEKLİĞİMİZ VE GELECEK TASAVVURUMUZ

Tarihi Gerçekliğimiz

Bizim tarihi gerçekliğimiz genelde Hz. Âdeme kadar erişmekle birlikte, özelde Asr-ı saadetten itibaren başlar. Asr-ı saadet kelime anlamı olarak “mutluluk dönemi, insanların en bahtiyar oldukları çağ” mânasını taşımaktadır. Hz. Peygamber'in yaşadığı, ashabını terbiye edip yetiştirdiği, İslâmiyet'in tebliğ edildiği ve tam anlamıyla uygulandığı zaman dilimini ifade etmektedir. Müslümanların en ideal zaman olarak kabul ettikleri, özlem duydukları ve saygıyla andıkları asr-ı saadet tüm tarihi belgelerde ihtilafsız yer alan bir dönemdir. Ütopya değildir, tarihi gerçekliktir. Ütopya olmadığı için distopyaya uzanmaz.

¹³ Miles A, Philbrick D. Melatonin: perspectives in laboratory medicine and clinical research. *Crit Rev Clin Lab Sci*. 1987;25(3):231-53. doi: 10.3109/10408368709105884. PMID: 3315465.

¹⁴ Lee DY, Kim E, Choi MH. Technical and clinical aspects of cortisol as a biochemical marker of chronic stress. *BMB Rep*. 2015 Apr;48(4):209-16. doi: 10.5483/bmbrep.2015.48.4.275. PMID: 25560699; PMCID: PMC4436856.

¹⁵ Calhoun DA, Harding SM. Sleep and hypertension. *Chest*. 2010 Aug;138(2):434-43. doi: 10.1378/chest.09-2954. PMID: 20682533; PMCID: PMC2913764.

Bir ayağımızı asr-1 saadete dayadığımızda, diğer ayağımızla pergel misali geleceğe uzanırız, geleceği tararız. Yani gelecek tasavvuru inşa etmiş diğer hareketlere uzanırız. Tarihi gerçeklik sağlam kaidedir, kaymaz, şaşmaz, doğrulanmıştır. Böylece geleceğe uzanırken de ayaklarımız hiçbir zaman kaymayacak, şaşmayacaktır.¹⁶

Gelecek Tasavvurumuz

İnsan nedir?

“İnsan kimilerine göre bir damla kan ve bin bir endişe, kimilerine göre özgür bir birey kimilerine göre mükellef bir varlık, kimine göre nâtik bir hayvandır. İslam’da eşrefi mahlûkattır insan yani yaratılmışların en şerefli. Tarih boyunca birçok kişi sayısız insan tasavvurunda bulunmuş bu konuda yüzlerce eser telif edilmiştir. İnsanın var olması evreni mümkün kılarken tüm evren esasında insan için yaratılmıştır.”

Kuran’ı Kerim’de Alak suresinin 2. ayetinde Yüce Allah, insanı alaktan yarattığını ifade etmektedir. Elmalılı Hamdi Yazır’ın “Hak Dini Kur’an Dili” isimli meşhur tefsirinde Alak suresinin tefsirine baktığımızda alak kelimesi alekanın çoğulu sayılmıştır. Aleka kelimesi ise yapışıp ilişmek, sevgi, ilgi, alaka anlamına gelmektedir.¹⁷ İnsan alaktan yaratıldığına göre ihtimaldir ki Allah, insanı bir ilişikten, alakadan, ilişkiler topluluğundan yaratmıştır. İnsan, ilişkilerinin bütünüdür.

İnsanın ilişkileri 3 ana başlık altında incelenir.

- 1: İnsan-Allah İlişkisi
- 2: İnsan-Tabiat İlişkisi
- 3: İnsan-İnsan İlişkisi

İnsan varlığını devam ettirebilmek için bu 3 ilişkiyi koruma zorundadır. Bu 3 ilişki birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Örneğin insanın Allah ile olan ilişkisi bozulduğunda insan sünnetullahı aykırı davranmakta, hududullahı yani Allah’ın çizdiği sınırları aşarak diğer insanlarla ve tabiatla olan ilişkisine zarar vermektedir. İnsan tabiat ile ilişkisini bozup ormanları katlettiğinde, denizleri kirlettiğinde, diğer insanlara da zarar vermiş olacak yani ilişkiler zedelenecek, hududullah aşıldığı için Allah ile olan ilişkisi de bozulacaktır. İnsan diğer insanlarla olan ilişkisini bozup adaletle hükmetmeyi bırakıp ötekinin hakkını gasp ettiğinde ise yine Allah’ın sevmediği bir iş yapmış olacak ve Allah ile ilişkisini bozacaktır. İnsan bu üç ilişkiyi korumak için

¹⁶ Muharrem Balcı, “Yaşayan Sünnet Sürecinde Aliya ve Arkadaşlarında Gelecek Tasavvuru”, (<http://www.mu-harrembalci.com/yayinlar/tebligler/189.pdf>) (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

¹⁷ <http://www.kuranikerim.com/telmalili/alak.htm> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

mücadele etmek, düşünmek, tasavvur etmek zorundadır. Tasavvur “bir şeyi zihinde canlandırmak, tasarlamak” demektir. İnsan ancak sünnetullahı uygun yaşayarak ve Müslümanca düşünerek bu 3 ilişkiyi koruyabilir. Bu yüzden bizim nasıl düşündüğümüz çok önemlidir. Bu sebeple düşüncenin oluşumu da bizler için önemlidir.¹⁸

Tasavvur / Düşüncenin Oluşumu

Batı düşüncesinin oluşumuna baktığımızda düşünce 4 temel öğeden oluşur. Bunlar 5 duyu, obje/eşya, kazanılmış bilgi ve akıldır. İslam düşüncesinde ise düşüncenin oluşumunda bunlardan farklı olarak sabık malumat ve vahiy de eklenir. İslam’a göre Allah insanı yaratırken ona isimleri öğretmiş¹⁹, kötülük yanı ağır basmaması için ona ilk bilgileri vermiş, donanımlı bir şekilde göndermiştir. Bu ilk bilgiye sabık malumat denir. Ayrıca İslam’da akli terbiye etmek için ilahî vahiy de vardır. Yani İslam düşüncesi 5 duyu, obje/eşya, sabık malumat, kazanılmış bilgi, akıl, vahiyden oluşmuş olur.

Biz daha ilkokula başlar başlamaz batının seküler düşünce tarzıyla düşünmeyi öğreniriz. Bu düşünce tarzıyla arkadaşlıklar kurar, oyunlar oynarız. Zamanla bu batı düşüncesi iliklerimizimize kadar işler hale gelir. Bu nedenle bu üç ilişkiyi de batı düşüncesiyle içselleştiririz. İslam düşüncesinin emanet merkezli yaklaşımına karşı batı düşüncesinin menfaat merkezli yaklaşımı bizi kaosa sürükler. Menfaat ile insanın bu üç ilişkisini sürdürebilmesi mümkün değildir. Batı düşüncesi önce insanı merkeze alarak onu ilahlaştırmıştır. Bununla da kalmayıp sonrasında insanı da aşarak cyborg insana ulaşmak ve insanın tüm zafiyetlerinden kurtulmak istemektedir. Batı düşüncesinin kilit kavramı ilerlemektir, koşulsuz ilerlemek. İnsanın tabiat ile olan ilişkisinde insan gidebildiği son noktaya kadar ilerlemeli, hududullahı aşmalı sonunda yeni bir evren tasavvuru ile metaverse’e ulaşmalıdır. Batı düşüncesinin nihai sonucu insan kavramını tümünden yok edecektir. Batı düşüncesinde insanın insan ile olan ilişkisi de yine hak, hukuk, adalet kavramlarından uzakta menfaat ve üstünlük kurma ilişkisidir. Nihayetinde batılı tarzda düşünce insanı geride bırakarak yeni bir varlığa evrilmekte ve yaratma gücü tanrıya ait olan mevcut evrene karşı da yeni bir evren hayali gütmektedir. Batının metaverse üzerine yaptığı arge çalışmaları şimdilik istenen düzeye ulaşamamış, sanal gerçeklik gözlüklerinin yaygınlaştırılması ve uzun süreli kullanımı insan beyninin beşeri ve zaaflarından kaynaklanan vertigo ve bulantılar nedeniyle engellenmiştir. Ancak bu sorunlar tıp endüstrisinin geliştireceği ilaçlar ile aşılsa

¹⁸ Hukukun Yaygınlaştırılmasına Notlar -I- (Muharrem Balcı)

¹⁹ Bakara Suresi 31. Ayet

distopik filmlerdeki gibi yaygınlaşmış bir sanal evren kullanımı, tüketimiyle karşı karşıya gelebiliriz. Batının gelebileceği nihai nokta budur. Batı düşüncesi buraya gelmeye mahkumdur. Bu sebeple batı düşüncesiyle bir gelecek tasavvuru inşa edemeyiz.

İslam düşünce geleneğinde ise kilit kavram “emanet” kavramıdır. İnsan insan ile olan ilişkilerinde hak, hukuk ve adaleti gözetir, kendisinden önce ötekinin hakkını verir ve kendi hakkını ötekinin kavuştuğu hakka nisbetle kazanır. İslam düşüncesinde bütün tabiat da insana verilen bir emanettir. İnsan koşulsuz ilerleyerek doğayı kirletemez, tabiatın ve canlılığın düzenini bozamaz ve bunları kendi mülkü olarak asla göremez. İnsan Allah ile olan ilişkisinde de acizliğini ve kul olduğunu bilir, bu evrene gelişinin bir sebebi olduğunu unutmadan bir ömrünü Allah’ın rızasını gözeterek sürdürür²⁰. Bu düşünce tarzıyla Müslümanlar yaklaşık 1000 yıl boyunca dünyada küresel anlamda hakim güç olmuş, ancak zulmetmeden, hakkı gasp etmeden, soykırım yapmadan, başka inançlara ve düşüncelere saygılı bir devlet inşa etmişlerdir. Tıpta, matematik ilimlerinde, felsefede, astronomide küresel anlamda bütün bilgi üretiminin merkezi olmuş, büyük ilim merkezleri, şifahaneler, rasathaneler kurmuş ve insanlığa vasat bir ümmet²¹ olarak örneklik teşkil etmiştir.

Bizim batı düşüncesinin seküler kalıplarından kurtularak yeniden İslam düşüncesiyle düşünerek insanlığa yeni bir teklif sunmamız ve bir gelecek tasavvuru inşa etmemiz şarttır. Ancak İslam düşüncesini yorumlamada iki büyük sorun karşımıza çıkmaktadır: İslam Düşüncesini Yorumlamada Bütünlük ve Süreklilik Sorunu.

İslam Düşüncesini Yorumlamada Bütünlük ve Süreklilik Sorunu²²

İslam düşüncesini bir eve benzetecek olursak ve şayet bundan 300 sene önce bir evimiz var diyebilirsek bugün o ev yıkılmış hatta temelleri dahi sarsılmıştır. Bir enkaz halindedir. Biz şuan bir ev idrakinden yoksunuz. Tasavvurumuzu bir ev olarak kabul edecek olursak bu ev yıkılmış bir vaziyette durmaktadır. Bizim evimize dair bir bütünlük fikrimiz olmadığı için; aslında sağlam haldeki bir evde, eve nispetle anlam ifade eden eşyalar bütünü bizim için herhangi bir anlam ifade etmekten uzaktır. Bir evi oluşturan pencereler, kapılar, duvar karoları, askılıklar, lambalar kornişler... Bunlar bize hiçbir şey ifade etmemektedir. Çünkü bir pencerenin, masanın önemi yıkılmış bir enkazda değil yalnızca içerisinde bulunduğu bütün ve sağlam bir eve nispetle idrak edilir. Bir kapının koruyuculuğu, duvardaki bir askının önemi, irili ufaklı herhangi bir

²⁰ Zâriyat Suresi 56. Ayet

²¹ Bakara Suresi 143. Ayet

²²Doç. Dr. İbrahim Halil ÜÇER - İslam Düşüncesini Yorumlamada Bütünlük ve Süreklilik Sorunu (<https://www.youtube.com/watch?v=aoeSFUA7DYw>)

nesnenin önemi ancak evi bir bütün halinde var olan kişiler içindir. Medeniyetimizi oluşturan mimari eserler, ilmi kitaplar, ekoller, musikî besteleri, düşünce akımlarını, cadde ve sokakları, camilerin çeşmelerin hat levhaları kitabeleri, tezhipleri bir evin içerisindeki irili ufaklı, çeşitli önemdeki parçalara benzetirsek bunların kaybı, eksikliği, tahribi ancak bütün bir ev fikrine nispetle anlam ifade eder.

Örneğin Afyonkarahisar’da bulunan İmaret Camii İstanbul’da yaşayan biri için herhangi bir şey ifade etmemektedir. Bu camii yıkılsa haberi dahi olmayacaktır. Haberi olsa bile bu haberi önemsemeyecektir. Oysa biz bir ev idrakine sahip olsak bu cami bizim evimiz bir parçası olacağı için yokluğu önemli bir hal alacaktır. Zekai Dede Efendi’ye ait ,ki kendisi klasik türk müziğini batılılaşmadan günümüze taşıyan isimlerdendir, Mevlevi ayini bizim için bir anlam ifade etmiyorsa, Aşık Veysel bizim için için sadece bir türkücü ve İtri sadece salavatın bestecisi ise bu ancak bir ev fikrinden uzak olduğumuz içindir. Sivas’taki Gök Medrese bizim ilim geleceğimizin en büyük ve küresel merkezlerinden biriyken şimdi önünde selfie çekilecek bir taş bina olarak kalmıştır ve zihinlerimizde bir anlam ifade etmemektedir. Yeni Camii’nin önündeki sebilin kitabesi dünyaca meşhurken, hüsn-i hat talebelerinin yazılarını olgunlaştırmak için seyre dalarak temaşa ettikleri bir yer iken Hattat Sami Efendi’ye ait meşhur levha bizim için her gün önünden geçtiğimiz “arapça” yazılmış bir antika bir kitabedir. Yine Hattat Hâmid Aytaç’a ait Şişli Camii’nin celf sülüs müsenna tarzındaki giriş yazısı yabancı bir sanat tarihçisinin gözlerini kamaştırırken bizim için hiçbir anlam ifade etmeyen anlamadığımız bir karalama olacaktır. Halbuki bir bütün fikrine sahip olduğumuzda İslam’ın bir “Hat ve Yazı Medeniyeti” olduğunu bilir, “Kur’an Hicaz’da nazil oldu, Mısır’da okundu, İstanbul’da yazıldı.” Sözünün anlamını kavrar ve Şeyh Hamdullah’ın kabrine niçin kamış kalem batırılır anlarız. Biz bir ev fikrine sahip olduğumuzda Herat’ı on beşinci yüzyılın kalbi konumuna getiren Gevherşâd Hattun Külliyesi Rus’ya tarafından harabe haline getirildiğinde yüreğimiz yanar. Suriye iç savaşı çıkarıldığından beri harap olan Halep, Şam bizim için anlam ifade eder. Delhi’deki Kuvvet-ul İslam Camii’nin minaresindeki taş işçiliği bizi hayran bırakırken bütün bir Endülüs bizim kalbimizin ve düşüncemizin bir parçası haline gelir. Bir zamanlar barışın ve selametin yurdu olan şuan ise zulmün ve gözyaşının merkezi haline gelmiş ilk kiblemiz Allah’ın çevresini bereketli kıldığı Mescid-i Aksa’nın hukuksuz işgali bizim uykularımızı kaçırmamaktadır. Amasya denildiğinde ilk Türkçe cerrahi kitabının müellifi Hekim Şerafeddin Sabuncuoğlu aklımıza gelmeyecektir. Yine Cerrahinin babası kabul edilen Endülüslü Hekim El-Zehravi, Hekim-Ebu Bekir Er-Razi aklımıza gelmemekte, İslam tıbbı diyince yarım ağızla İbn-i Sina örneği bizim için kifayet etmektedir. Mali’deki Cenne Camii 800 yıldır dünyanın en büyük toprak yapısı iken ve her yıl Müslümanlar tarafından yıkılan yerleri onarılarak bu gün hala ayakta kalmaya devam

ederken bizim için yıkılsa dahi anlam ifade etmeyecektir. Fakat Batı'ya baktığımızda Viyana'nın Londra'nın sokak yapısı yüzlerce yıl önceki gibi özenle korunmuş, bizim tarihimizi unutturmaya, tahrip etmeye çalışan Batı kendi evine bir bütün olarak sahip çıkmaktadır. Suriye'deki Palmira Antik Kenti'ni IŞİD tehdidinden korumak için bütün Batı dünyası toplanarak ayaklanmış ve evleri için belki küçük bir karo kadar yer teşkil eden bu yapıyı korumaya uğraşmıştır. İşte bu özetle İslam düşüncesini yorumlamadaki bütünlük sorununu gözler önüne sermektedir. Bu sorunun aşılması için İbrahim Halil Üçer'in Editörlüğündeki İslam Düşünce Atlası Projesi²³ bize şu mesajı vermektedir: "Parçaları birleştir ve küreyi keşfet".

İslam düşüncesini yorumlarda diğer bir sorun ise "süreklilik" sorunudur. Bizim için bütün bir İslam düşünce tarihi geride kalmış, tarihin tozlu raflarına kaldırılmış ancak bir antika ve nostalji kadar öneme haizdir. Geleneksel bakışa göre Gazâlî sonrasında yani 14.yüzyıldan sonra İslam düşüncesi diye bir şey kalmamış, İslam topraklarında hiçbir ilmi, fikri eser üretilmemiş, bir medeniyet inşa edilmemiştir. Yine İbrahim Halil Üçer'in editörlüğündeki İslam Düşünce Atlası bu soruna yeni bir dönemlendirme teklifi önerisi ile gelmiş ve bu konu hakkında bize şu mesajı vermiştir: "Hatırla ve kendi hikayeni yazmaya cesaret et." Biz İslam düşüncesinde süreklilik sorununu aştığımızda bizim için 15-21. yüzyıllar karanlık olmaktan çıkacak, o dönemde yaşamış ve küresel anlamda dünyaya güçlü bir teklif üretmiş onlarca ilim, fikir insanı, sanatçı, ekol, mimari eser bizim için aydınlığa çıkacaktır. Biz bu süreklilik problemini aşabilirsek ve anlayabilirsek, bizim için şuan yazdığımız bir makale, bir kitap, inşa ettiğimiz bir eser, oluşturduğumuz bir kuram, yazdığımız bir beste, çizdiğimiz bir hat levhası, bir yağlı boya tablosu, geliştirdiğimiz bir ilaç yüz yıl sonra geriye bakıldığında 21.yüzyılda İslam düşüncesinin arayışlar döneminde filanca kişinin bıraktığı bir eser olarak İslam düşünce tarihi içerisinde yerini alacaktır. Buna örnek olarak Kastamonu'da merkeze 13 km uzaklıkta Kasaba Köyü içerisinde yer alan Mahmut Bey ya da yaygın adıyla Çivisiz Camii verilebilir. Bu camii herhangi bir çivi kullanılmadan 800 yıl ayakta kalmıştır ve kalmaya devam etmektedir. Caminin yapılış hikayesi ilginçtir. Yapımda kullanılacak kestane ağaçları kesilerek suya konulmuş ve asgari 100-150 yıl kadar suda bekletilmiştir. Bu şekilde olgunlaşan ağaçlar kullanılarak camii inşa edilmiştir. Bu ağacı kesen ormancı, oraya taşıyan işçi, bu fikri ortaya koyan mimar, mühendis bu camiinin inşaatını ve bitişini hiçbir zaman görememiştir. Hiçbirinin ömrü bu caminin tamamlanmış halini görmeye yetmemiştir. Bunu gelecek nesiller için hiçbir menfaat beklemeden yapmışlardır.

²³ <https://islamdusunceatlası.org/>

İşte “İslâm’ın gelecek tasavvuru” dediğimiz şey budur.²⁴ Biz de bu bilinçle yaşadığımızda attığımız her adımın bir anlamı olduğunu bilecek, köklerimizden gelen gücün farkında olacak ve geleceğe dair adımlarımızı güvenle atabilecek konuma gelebileceğiz.

4. BÖLÜM- HİCRET

Kuran’da Hicret

Sözlükte “terk etmek, ayrılmak, ilgi kesmek” anlamlarına gelen²⁵ hicret, Kuran’da ise bazı kimselerden/şeylerden farklı veya uzak olmak ve bu farklılığı sürdürmek için bilinçli bir şekilde tavır ve tutum sergilemek anlamına gelir. Bir başka deyişle yanlış inanç ve davranışlardan, bunların sahiplerinden ve bunların egemen olduğu ortamdaki bilinçli bir şekilde uzak duruşu ifade etmektedir²⁶. Bu anlamdan hareketle bir kişi müşrikken iman ettiğinde aslında ilk hicretini gerçekleştirmiş olup aynı zamanda bir muhacir olmaktadır. Başka bir deyişle hicret Yesrib’in Medine kılınması, Medine’nin de medeniyetin temeli yapılması hareketidir.

Kuran’da da hicret ile ilgili pek çok örnek mevcuttur. Örneğin Hz. Yusuf kıssasına baktığımızda Yusuf Peygamber’in içinde bulunduğu toplumun inançlarını, ahlaksızlıklarını terk edişi anlatılmaktadır: “Bilin ki ben Allah’a inanmayan ve ahiret gerçeğini tanımaktan ısrarla kaçınan bir toplumun hayat tarzını terk ettim.”²⁷ Yine Hz. İbrahim’in kıssasında İbrahim Peygamber babasının yanlış inancına karşı bilinçli bir tercihle hakikat konusunda taviz vermemiştir: “Sizden de Allah’ın dışında taptığınız şeylerden de uzaklaşıyor ve Rabbime yöneliyorum.”²⁸ Onların zorbalıklarına karşı ise “Ben Rabbime hicret ediyorum. Şüphesiz O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.”²⁹ diyerek müşriklerin zulümlerine karşı sabır göstermiştir. Yine konuyla ilgili Kuran’da Ashab-ı Kehf anlatılmış, içerisinde buldukları toplumun yanlış inanç ve hayat tarzını terk eden bir avuç yiğit gençten bahsedilmiştir. O yiğit gençlerin her türlü zorbalığa karşı hicret kararı Kuran’da şu şekilde anlatılır: “Mademki onlardan ve onların Allah’ın dışında tapmakta oldukları varlıklardan uzaklaştık, o halde mağaraya sığınalım ki, Rabbimiz bize rahmetini yaysın ve işimizde bizim için fayda ve kolaylık sağlasın.”³⁰ Hz. Peygamber’e de vahyin daha ilk yıllarında müşriklerin hayat tarzı ve sapkın inançlarından uzak durması Kuran’da şu

²⁴ Muharrem Balcı, “Yaşayan Sünnet Sürecinde Aliya ve Arkadaşlarında Gelecek Tasavvuru”, (<http://www.mu-harrembalci.com/yayinlar/tebligler/189.pdf>) (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

²⁵ <https://islamansiklopedisi.org.tr/hicret> (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

²⁶ Hz. Muhammed’in Hayatı (Celaleddin Vatandaş)

²⁷ Yusuf Suresi 37.Ayet

²⁸ Meryem Suresi 48.Ayet

²⁹ Ankebut Suresi 26.Ayet

³⁰ Kehf Suresi 14.Ayet

şekilde emredilmiştir: “Rabbinin adını an. Bütün varlığıyla ona yönel. O, doğunun da batının da Rabbidir. Ondan başka ilah yoktur. Öyleyse yalnız onun himayesine sığın. Onların (müşriklerin) söylediklerine katlan ve onlardan uygun şekilde ayrıl/uzak dur.”³¹

Asrı Saadet’te Hicret

Asr-1 Saadete bakıldığında iki çeşit hicret karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle vahyin ilk yıllarına yani Mekke dönemine baktığımızda Müslümanlar inanç ve hayat tarzı ile müşriklerin sapkın inançlarından ve yaşam tarzlarından hicret etmiştir. Daha sonra zulüm ve baskı iyice şiddetlenip Mekke’de varlıklarını sürdüremez hale gelen Müslümanlar için fiziki yani mekânsal hicret söz konusu olmuştur. Yani Medine döneminde inanç ve hayat tarzı tehlikeye girip, şirke tekrar zorlanıldığında gidilen mekânsal hicret söz konusudur. Sonuç olarak inanç ve hayat tarzında hicret olmadan mekânsal hicret olmaz. Bunun en iyi örneğini asr-1 saadet bize göstermektedir. Mekânsal hicrete bakıldığında ise terk edip kaçmak değil yeniden yapılanmak ve olumsuz şartların hakim olduğu ortamdan sıyrılıp güç toplamak amacı önceliklidir. Mekansal hicret, diğer tüm özelliklerinin yanısıra bir güç toplama, örgütlenip bütünleşme amacına da sahip olduğu için müminlerin fiziksel hicret gerektiği zaman bunun gereğine uymama hakları yoktur. Bütün müminler inşa edilecek ekonomik, siyasal, askeri, toplumsal güce katkıda bulunmak zorundadırlar. Bu, “Ben Müslümanım.” demenin getirdiği bir sorumluluktur: “İman edenler ve hicret edip Allah yolunda cihad edenler var ya işte bunlar Allah’ın rahmetini umabilirler. Allah gafur ve rahimdir.”³² Müslümanlar Peygamber’in hicret emrine çocuk, eş ve mallarını bırakarak koşulsuz uymuşlardır. Yüce Allah Kuran’ı Kerim’de hicret edenleri övmüş: “Allah, mallarıyla ve canlarıyla üstün çaba gösterenleri mücadeleden kaçınanlardan daha üstün kılmıştır.”³³ Ve hicret etmek istemeyenleri ise tenkit etmiştir: “Allah’ın arzı sizin kötülük diyarını terk etmenize yetecek kadar geniş değil miydi?”³⁴

³¹ Müzzemmil Suresi 8-10. Ayetler

³² Bakara Suresi 218. Ayet

³³ Nisa Suresi 95-99. Ayetler

³⁴ Nisa Suresi 97. Ayet

5. BÖLÜM-

HİCRİ TAKVİM MÜSLÜMANLARIN TARİHİ GERÇEKLİĞİ VE GELECEK TASAVVURUDUR

Düşüncede Bütünlük ve Süreklilik

Takvim bizim bugünümüzü göstermekle birlikte geçmişimizi de var kılar. Geçmişimizle bugünümüz arasında bir bağ kurar. Bu sebeple hicrî takvim İslam medeniyetinin sürekliliğini sağlar. Geçmişte bir İslam medeniyeti olduğunu, bugün de hala devam ettiğini bize gösterir. Bugün bizim en büyük sorunlarımızdan birisi İslam düşüncesinde bütünlük ve süreklilik sorunudur. Hicrî takvim bize evimizi hatırlamakta yardım eden en önemli araçlardan birisidir. Ayrıca bizi evimize ait hissettir, İslam medeniyetine karşı bir aidiyet duygusu kazandırır. Bizim nereye ait olduğumuzu, başlangıcımızı, tarihsel gerçekliğimizi, asr-ı saadeti, Kur'an ve sünneti, İslam kültürünü hatırlatır. Böylece bir ayağımızı tarihsel gerçekliğimize uzatırken bir ayağımızla da pergel misali bir gelecek tasavvuru oluşturabiliriz. Oluşturduğumuz gelecek tasavvuru da bir hayal olmaktan çıkar, çünkü diğer ayağımız tarihsel bir gerçekliğe dayanmaktadır.³⁵

Tarihin Nesnesi Değil, Tarihin Öznesi Olmak

Miladî takvim ve hicrî takvim apayrı tarihlere işaret eder. Hicrî takvimle birlikte tarihin öznesi olan Müslüman topluluklar, miladî takvimle birlikte tarihin nesnesi haline gelmiş, yaklaşık 1500 yıl dünyaya hüküm süren İslam medeniyeti tarihin taşralarına itilmiştir.³⁶ Tarih yeniden şekillenmiştir. Hicrî Takvim İslam'ın bizatihi tarihin öznesi olduğunu ortaya koyar. Genel olarak Hz. Âdem'den özel olarak da Asr-ı Saadetten bugüne tarihimizi bize anlatır. Üzerimize bir ay doğduğunu³⁷ ve hala bizi aydınlatmaya devam ettiğini bize hatırlatır. Miladî takvimin bize işaret ettiği tarih anlayışı ise, kendini aydınlanma ile beraber başlatır. Ortaçağ yoktur, hiç yaşanmamıştır. Çünkü onlar için Ortaçağ karanlıktır. Kopuk kesintili bir tarih anlayışları vardır, bize tamamen farklı bir uygarlığı³⁸ anlatır. Bizim olmayan, bize ait olmayan bir uygarlık... Miladî takvimin bize anlattığı uygarlığı araştırdığımızda tarihsel bir gerçekliği olmadığını, efsanelere mitlere dayandığını görürüz.

³⁵ Muharrem Balcı, "Yaşayan Sünnet Sürecinde Aliya ve Arkadaşlarında Gelecek Tasavvuru", (<http://www.mu-harrembalci.com/yayinlar/tebligler/189.pdf>) (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

³⁶ Süleyman Gündüz ile Kitap Tahlili 5 ve 6, "Doğu Batı Arasında İslam" <https://www.youtube.com/watch?v=d7SfkATOb-A&list=PLqHPbc8QxqBAQPugU1r7 uydUZUrkygw8&index=5>

³⁷ Medine'de Müslümanlar, hicretten dönen peygamberimizi karşılarken "Tale'al Bedr-u Aleyna olarak" bilinen şiiri söylemişlerdir.

³⁸ Parçalı, eklektik, kopuk tarihi olan yaşanmışlığa medeniyet denemez. Medeniyetlerin evveli ve ahiri vardır,

Miladî Takvim Değil, Hristiyan Takvimi

Osmanlı Devletinde Tanzimat Fermanı'ndan sonra mâli işler Rûmî takvimle yönetilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra bugün kullandığımız ve adına milâdi takvim dediğimiz fakat eskiden Efrenci takvim yani Frenklere ait olan takvim dediğimiz asıl adı Gregoryan takvim olan takvim kullanılmış ve inkılaplarla birlikte hicrî takvim ve Müslüman saati yasaklanmıştır. Müslüman halk kendi içerisinde üç farklı takvimi kullanmak zorunda bırakılarak kafa karışıklığına mahrum bırakılmıştır. Kurban bayramı hicrî takvime göre hesaplanırken, mali sene Rûmî takvime, resmi bayramlar ise Efrenci takvime göre belirlenmiştir. 12 Eylül darbesinden sonra mali yılbaşı 1 Mart ilan edilmiş ve Rûmî takvim de kaldırılmıştır.

Bugün kullandığımız miladî takvimin asıl ismi Gregoryen takvimi olup Papa 13. Gregor tarafından 1582'de tertip edilmiştir. Papa Benedictus 2012'de Hz. İsa'nın doğumunu MÖ 6-7 de vuku bulduğunu söylemiş ve kafalarda soru işareti oluşturmuştur. Ayrıca imparatorların kendi aralarındaki rekabete binaen 31 güne çıkarttıkları temmuz ve ağustos ayları ve bizim bunu kendimize aitmiş gibi kullanmamız da üzerine düşünülmesi gereken kısımlardandır.

Efsane ve Mitlere Karşı; Yaşanmış Gerçeklik

İslam medeniyetinin tarihsel bir gerçekliği vardır. asr-ı saadet'e, Kur'an ve sünnete dayanır. Biz bu tarihsel gerçekliğe sahip çıkarsak, bu bize güven verecektir. Tarihsel gerçeklik bize siyasi, ekonomik, sosyal ve toplumsal bir yaşanmışlığı, bunların bir masal olmadığını hatırlatır. Asr-ı saadet gün gün saat saat rivayetlerle günümüze ulaşmıştır ve bizim için gerçektir. Bütün bir klasik literatür hep hicrî takvime nispetle bizim için anlaşılabilir ve tasavvur edilebilir hale gelir: "...Ol rebiyülevvel ayın nicesi, on ikinci gece isneyn (pazartesi) gecesi..."³⁹

Tarihin Merkezinde Yer Almak

Biz eğer şu an 1442 yılında değil de 2022 yılında olduğumuzun farkındaysak belki dünyaya uyum sağlarız, fakat 1442 yılın geçmişi ve yaşadığımız olaylardan, kısaca tarihimizden habersiz isek, yolda yürürken bir caminin levhasında, bir çeşmenin kitabesinde yazan hicrî 1100 yılı bizim için, içinde asla yaşamadığımız farklı bir dünyayı temsil eder. Bir masaldan öteye gidemez, soyut kalır. Medeniyetimizin sürekliliğini kaybederiz. Artık bizim için İslam medeniyeti geçmişte olmuş ve bitmiş, bugüne tesiri olmayan, gelecekte de asla olamayacak, Batı'nın Atina demokrasisi ütopyaları gibi bir masaldan ibaret hale gelir.

diğer medeniyetlerden mutlaka beslenir.

³⁹ *Mevlid: Velâdet Bahri (Süleyman Çelebi)*

Dünyanın/ Haritanın Merkezinde Yer Almak

Dünya haritalarında, haritayı yapanlar haritanın merkezinde yer alırlar. Tarihini unutanlar ise haritanın kenarlarına itilir. Parçalanmaya yüz tutmuş medeniyet tasavvurumuzu tekrar oluşturabilmek, süreklilik sorunumuzu aşabilmek, parçaları birleştirip tekrar bütünlüğü sağlayabilmek, tarihin ve dünyanın merkezinde yer alabilmek için özellikle kendi köklerimizle bağlantımızı hissetmek çok önemlidir ve burada takvim de önemli bağlantılardan birisidir. Cicero'nun deyişiyle⁴⁰ “Atalarının hayatlarından kopuk ve tarihsel bağlamdan yoksun bir insan hayatı ne değer ifade eder?” Onun “tarihsel bağlam” dediği olgu bizim “medeniyet tasavvuru ve süreklilik bilinci” dediğimizin karşılığıdır. Tarihimizin içerisinde kendimizi doğru konumlandırabilmek için Hicrî tarihe ihtiyacımız vardır. Neil Postman Teknopoli isimli kitabında, Cicero'nun sözüne bir ekleme yapıyor: “Kendi köklerimizi bilmek sadece dedemizin nereden geldiğini, memleketini bilmek değildir. Düşüncelerimizin nereden geldiği ve neden bu düşüncelere de inandığımızı, ahlaki ve estetik duygularımızın nereden geldiğini bilmektir.”⁴¹ Bugün kendi tarihine ve doğduğu topraklara yabancılaşmış nesillerin yetişmesinin en büyük sebebi de budur.

Kelime ve Kavramlar

Unutmayalım ki kelime ve kavramlar görünen anlamlarının yanında ontolojik bir boyuta da sahiptir. Bir medeniyetin yaşanmışlıkları, tarihi, kültürü kelimelerine akseder. Kullandığımız miladî ay isimlerinin orijinali Latince'den gelmiş, Yunan tanrılarının ve Roma imparatorlarının isimlerinden türemiştir. Kısaca miladî takvim bizden bir şeyler taşımaz iken, bizim idrakimizde Muharrem'in yeri ayrı, Şaban'ın Ramazan'ın duası farklı, Şevval'in hassasiyeti ise bambaşkadır. Kendi kelimelerimiz ve kavramlarımız, bizim kültürümüzün genetik kodlarını ifade etmektedir. Bu bakımdan hicrî takvim kimliğimizi muhafaza etmemizi sağlar. Burada İskender Pala'nın şu sözleri çok anlamlıdır. “Zaten kültür kılıca hep galip gelmiştir. Milletleri yıkan, savaşta değil kültürdeki mağlubiyettir.”

İman Amel Bütünlüğü

Bir diğer husus, bizim İslam'ı anlamak ve yaşamak için de hicrî takvime ihtiyacımız olduğudur. İbadetlerimizi hicrî takvime göre ayarlarız, önemli gün, gece ve ayları ona göre belirleriz. Temel ibadetlerimizden hac ibadetinin ifası, orucun ne zaman başlayacağı ve biteceği, mübarek kandiller ve bayramlarımız, hangi gece veya gündüzlerin diğer gecelerden üstün

⁴⁰ Neil Postman, *TEKNOPOLİ 5. Baskı (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016)*

⁴¹ a.g.e, s.180

olduğu veya feyiz ve bereket açısından daha önemli olduğu hep hicrî takvim esasına göre belirlenmiştir. Kuran-ı Kerim'in mesajları, İslamî kavramlar emir ve yasaklar hep ay takvimine göredir. Bu bakımdan hicrî takvim kullanmak İslam'ı hayatımızın bütünü haline getirir, somut ve yaşanılabilir kılar. Bunun tam tersi başka bir takvim bizi İslam'dan uzaklaştırır, İslam'ı yaşanamaz kılar. Sonrasında inandığı gibi yaşamayan, yaşadığı gibi inanmayan insanlar oluşmaya başlar, çelişkili bir hal içine gireriz. İslam'ı sadece camilere hapseder, caminin içerisinde, teravihte Ramazan'ı yaşarken dışarı çıktığımızda, zihnimizde bambaşka bir yerde ve zamanda buluruz kendimizi. Bu şekilde İslam dünyasında din hayatın içinden çekilmiş, tıpkı Hristiyanlık gibi, sadece uhrevi bir alana yönlendirilmiş, yalnızca bu alanla ilgilenen bir anlayış haline dönüştürülmüş olur. İslam hayatın bir bölümünde uygulayabileceğimiz, camilere, hissiyatlara, sinelere sığdırabileceğimiz bir şey değildir. İslam hayatın bütünüdür. Bizim iman-amel bütünlüğü ve dengemizdir. İslam, sadece bilmek değil, yapabilmektir.

Temsil ve Teklif Sahibi Olmak

Müslümanca düşünmek ve yaşamak için bizim kendi zamanımıza ve kendi mekânımıza ihtiyacımız vardır. Zaman ve mekân, zihinlerimiz için çok kıymetlidir. Yoksa seküler bir zeminde Müslümanca düşünmeye, yaşamaya çalışırken kayıp gideriz. Burada mühim olan dünyaya dair söyleyecek başka sözlerimizin, klasik literatürdeki ifadesiyle kendi teklifimizin de olmasıdır. Söyleyecek başka sözlerimiz de olduğunda takvimin mahiyeti artar. Sadece takvim değil, bir teklif ve temsil sahibi olmak.^{42,43,44} İslam'ın da bizden istediği budur. İslam hiçbir dönemde durağan kalmamıştır, her an dinamik, her an yeniyi kavrayan ve sabitelerimiz olan ilkeler dâhilinde yeniye uyum sağlayan, zamanın ruhu olabilecek ve tüm insanlığa teklif üretebilecek bir konumdadır.

Bize anlatılandan farklı başka bir dünyanın mümkün olabileceği inancından hiçbir zaman vazgeçmemeli, sadece bu şekilde yaşanılabilir olduğu yanılığısından kendi tarihsel gerçekliğimize hicret etmeliyiz. O zaman Hicrî takvimimize ve kendi tarihimize sarılıp yeni bir gelecek tasavvuru inşa edebiliriz.

“Hatırla ve Kendi Hikâyeni Yazmaya Cesaret Et...”⁴⁵

⁴² İhsan Fazlıoğlu , “Âmentü'nün Bedelini Ödemek: -Ne Yapmalı? Bedel, Bakış ve Süreklilik”

<http://fazlioglu.blogspot.com/2018/05/ihsan-fazlioglu-amentunun-bedelini-odemek-ne-yapmalı-bedel-bakisve-sureklilik-ilem-temmuz-acilis-dersi.html> (Erişim Tarihi: 17.01.2021)

⁴³ Muharrem Balcı , “Niçin ve Nasıl Buradayız?”

<http://www.muhamrembalci.com/yayinlar/tebligler/240.pdf> (Erişim Tarihi: 17.01.2021)

⁴⁴ İbrahim Halil Üçer, “Bir Teklife Sahip Olmak”

<https://www.gzt.com/cins/bir-teklif-sahibi-olmak-3516488>

⁴⁵ İslam Düşünce Atlası

MÜSLÜMAN SAATI

Ahmet HAŞİM

Dergâh Dergisi, 16 Mayıs 1337 / 1921⁴⁶

İstanbul’u yenileştiren ve yerlisini şaşırtan istilâların en gizlisi ve en tesirlisi yabancı saatlerin hayatımıza girişi oldu. “Saat”ten kastımız, zamanı ölçen âlet değil, fakat bizzat zamandır. Eskiden kendimize göre yaşayışımız, düşünüşümüz, giyinişimiz ve kendimize göre, dinden, ırktan ve ananeden hayat alan bir zevkimiz olduğu gibi, bu üslub-ı hayata göre de “saat”lerimiz ve gün”lerimiz vardı. Müslüman gününün başlangıcını şafağın parıltıları ve nihayetini akşamın ziyaları tayin eder. Madenden sağlam kapaklar altında mahfuz tutulan eski masum saatlerin yelkovanları yorgun böcek ayakları tarzında, güneşin sema üzerindeki seyriyle az çok münasebetdâr bir hesaba tebaan, minenin rakamları üzerinde yürürler ve sahiplerini, zamandan takrîbî bir sıhhatle, haberdâr ederlerdi.

Zaman nâmütenahi bahçe ve saatler orada açar, gâh sağa gâh sola mâil, güneşe rengârenk çiçeklerdi. Ecnebi saati iptilasından evvel bu iklimde, iki ucu gecelerin karanlığıyla simsiyah olan ve sırtı, muhtelif evkatın kırmızı, sarı ve lâcivert ateşleriyle yol yol boyalı, azîm bir canavar halinde, bir gece yarısından diğer bir gece yarısına kadar uzanan yirmi dört saatlik “gün” tanılmazdı. Ziyada başlayıp ziyada biten, on iki saatlik, kısa, hafif, yaşanması kolay bir günümüz vardı. Müslümanın mesut olduğu günler, işte bu günlerdi; şerefli günlerin vakayii bu saatlerle ölçtüler. Gerçi, felekî hesabâta göre bu “saat” iptidaî ve hatalı bir saatti, fakat bu saat hatıratın kudsî saatiydi. Zevalî saati âdât ve muamelâtımızda kabulü ve ezanî saatin geri safa düşüp camilere, türbelere ve muvakkıthanelere bırakılmış metrûk bir “eski saat” haline gelişi, hayatı tarz-ı rüyetimizin üzerinde vahîm bir tesiri hâiz olmamış değildir. Giden saatler babalarımızın öldüğü, annelerimizin evlendiği, bizim doğduğumuz, kervanların hareket ettiği ve orduların düşman şehirlerine girdiği saatlerdi. Bunlar, hayatı etrafımızda serbest bırakan geniş lâkayt dostlardı. Gelen yabancılar ise hayatımızı onu meçhul bir düstura göre yeniden tanzim ettiler ve ruhlarımız için onu tanılmaz bir hale getirdiler. Yeni “ölçü” bir zelzele gibi, zaman manzaralarını etrafımızda zîr ü zeber ederek, eski “gün”ün bütün sedlerini harap etti ve geceyi gündüze katarak saadeti az, meşakkati çok, uzun, bulanık renkte bir yeni “gün” vücuda getirdi. Bu Müslümanın eski mesut günü değil, bedmestleri, evsizleri, hırsızları ve katilleri 13

⁴⁶ Ahmet Haşim: *Müslüman Saati, Edebi Fikir*, 31.12.2019.

Ahmet Haşim: Müslüman Saati, Edebi Fikir, 31.12.2019. 7 çok ve yeraltında mümkün olduğu kadar fazla çalıştırılacak köleleri sayısız olan büyük medeniyetlerin acı ve nihayetsiz günüdür.

Unutulan eski saatler içinde eksikliği en ziyade hasretle tahattur edilen saat akşamın on ikisidir. Artık “on iki” solgun yeşil sema altında, ilk yıldıza karşı müezzinin Müslümanlara hitap ettiği, sokakların lâcivert bir sisle kaplandığı, ışıkların yandığı, sinilerin kurulduğu ve yarasaların mahzenlerden çıkıp uçtuğu o müessir ve titrek saat değildir. Akşam telâkkisinden koparak, gâh öğlenin hararetinde ve gâh gece yarılarının karanlığında mev’hûm bir zamanı bildiren bu saat, şimdi hayatımızda renksiz ve şaşkın bir noktadır. Yeni saat, Müslüman akşamının mahzun ve muşşa dakikasını dağıttığı gibi, yirmi dört saatlik yabancı “gün”ün getirdiği maîşet şekli de bizi fecr âleminde mehcûr bıraktı. Başka memleketlerde fecri yalnız kırıdan şehre sebze ve meyve getirenlerin ahmak gözleriyle muztariplerin şişkin kapaklar içinden bakan kırmızı ve perişan gözleri tanır. Bu zavallılar için fecrin parıltıları, yeniden boyuna geçirilecek olan hayat ipinin kanlı ilmeğini aydınlatan bir ziyadır. Hâlbuki fecir saati, Müslüman için rüyasız bir uykunun nihyeti ve yıkanma, ibadet, neşe ve ümidin başlangıcıdır.

Müslüman yüzü, kuş sesleri ve çiçek kokuları gibi fecrin en güzel tecellilerindedir. Kubbe ve minareleri o alaca saatte görmemiş olan gözler, taşa en ilâhî mânâyı veren o muhayyirü’l-ukul mimârîyi anlamış değillerdir. Esmer camiler, fecrden itibaren semavî bir altın ve semavî bir çini ile kaplanır ve İslâm ustalarının nâtamam eserleri o saatte tamamlanır. Bütün mâbetler içinde güneşten ilk ziya alan camidir. Bakır oklu minareler, güneşi en evvel görmek için havalarda yükselir. Şimdi heyhat, eski “saat”le beraber akşam da fecir de bitti. Birçoklarımız için fecir, artık gecedir ve birçoklarımızı güneş, yeni ve acayip bir uykunun ateşlerinden, eller kilitli, ağız çarpılmış, bacaklar bozuk çarşafırlara dolanmış, kıvranırken buluyor. Artık geç uyanıyoruz. Çünkü hayatımıza sokulan yeni ve fena günün eşiğinde çömelmiş, kin, arzu, hırs ve haset sürülerinin bizi ateş saçan gözlerle beklediğini biliyoruz. Artık fecri yalnız kümeslerimizdeki dargın ve mağrur horozlara bıraktık. Şimdi Müslüman evindeki saat, başka bir âlemin vakitlerini gösterir gibi, bizim için gece olan saatleri gündüz ve gündüz olan saatleri gece renginde gösteriyor. Çölde yolunu şaşırانlar gibi biz şimdi zaman içinde kaybolmuş kimsele-riz.